

Gombosi Beatrix Prokopp Mária születésnapjára

Mivel is köszönhetnénk fel illőbb módon e kerek születésnapon Prokopp Mária Professzor asszonyt, Tánárnót, mint egy gyönyörű középkori Köpönyeges Mária képpel a borító lapján? Nem titok, hogy az Annucciatio vagy másként Gyümölcstől Boldogasszony napján született az ünnepe. *Nomen est omen*. A név meghatározza a sorsod, tartja a mondás. A palástját oltalmazóan széttáró Szent Szűz az egyik legbensőségebb kifejezése a legfőbb közbenjáró anyai szeretetnek, pártfogásának. Aki névadó védőszentjét is tisztelheti Szűz Máriában, annak ez további elköteleződést, kegyelmeket is nyújthat. A kiterjesztett kar a befogadás, a feltétlen krisztusi szeretet, az oltalom és védelem szimbolikus kifejezése, különösen akkor, amikor a széttáruló palást a menedéket-kérőt körbekeríti, beburkolja. Az „Oltalmad alá futunk Istennek Szent Anyja...” kezdetű ókeresztény ima (3–4. század) mindkét nagy egyházban a mai napig a legismertebb ájtatosságok közé tartozik, és hangsúlyosan rávilágít a Szűzanya pártfogására.

Középkori keresztény ikonográfiai tanulmányaim során ismerkedhettem meg Prokopp Mária munkásságával. Egy speciális, bizánci eredetű ábrázolás, a palástjával oltalmazó Irgalmasság Anyja vezetett el a falképek mélyebb, történeti, teológiai, ikonográfiai és stílusvizsgálatához. A 19. századi falképmásolatok és Radocsay Dénes korpuszai mellett Prokopp Mária felvidéki, elsősorban gömői falképvizsgálatai jelentették a kiindulási alapokat. A több mint félszáz Kárpát-medencei Mater Misericordiae falkép minden bizonnyal egy, a királyi udvarban létező prototípusra vezethető vissza. Szent István király a Nagyboldogasszony oltalmába ajánlotta a magyar népet, amelyet a középkori uralkodók (I. László, I. Lajos) többször megújítottak. Nyilvánvalóan ebben a gondolatkörben fogantak az Irgalmasság Anyja ábrázolások is, amelyek jelentős része, I. (Nagy) Lajos király és Luxemburgi Zsigmond uralkodása idején készült.

A 14. századi uralkodói adományozások mögött sok esetben Nagy Lajos anyja Lokietek Erzsébet mély vallásossága és ferences lelkülete sejthető. A Képes Krónika Erzsébet királynét gyermekeivel ábrázoló miniatűrje (1360 körül) minden bizonnyal a Köpönyeges Mária ikonográfiai típusán alapul. Kialakulásában az ereklyetisztelet is szerepet játszhatott. Az aacheni székesegyház egyik fő ereklyéje Szűz Mária kegyelmi köpenye, amelyet minden bizonnyal Erzsébet királyné is megtekintett. Őriznek itt egy aranyhímzéses Köpönyeges Mária zarándokkendőt is, amely a hagyomány szerint Magyarországról érkezett. Nagy Lajos király és az anyakirályné alapította az Irgalmasság Anyjáról nevezett Buda-vízvárosi karmelita kolostort, amelynek Köpenyes Máriát ábrázoló perjeli pecsétnyomata 1494-ből maradt fenn.

A királyi család Szűz Mária tiszteletében a Mater

Misericordiae kiemelt szerepét mutatja, hogy az utókor művészetében is többször ábrázolták őket a Boldogasszony pártfogásában. A Sankt Lambrecht-i táblaképen (1430 körül) I. (Nagy) Lajos csatáját láthatjuk a Köpenyes Mária mellett. A mariazelli kegytemplom nyugati kapuzatának timpanonreliefjén (1438 körül) a trónoló Irgalmasság Anyja mellett a király devóciója kapott helyet, mögötte a toposszá vált csatajelenettel. A király lánya, Anjou (Szent) Hedvig V. Ulászló lengyel királyhoz ment feleségül, akik talán épp a Képes Krónika miniatűrjének hagyományát követve palástit oltalmazó, irgalmas uralkodóként jelentek meg a krakkói székesegyház építáriumán. Az ereklyegyűjteményről is híres IV. Károly fia Luxemburgi Zsigmond, akinek második feleségét Cillei Borbálát (1392–1451) a Črna gorai timpanonreliefen (1410 körül) ábrázolták a palástos Szent Szűz oltalmában. A házasságból Erzsébet lányuk született, aki V. Albert osztrák herceghez (II. Albertként ismert német és magyar király 1437–1439) ment feleségül. Portréjük az Irgalmasság Anyja oltalmában, a bécsi karmelita templom egykori főoltárán látható (ma: Klosterneuburg, Stiftsmuseum).

Az állami-uralkodói reprezentációban megjelenő Köpönyeges Mária-képek erősítették az egyházi támogatottságú Mater Misericordiae tiszteletét. Különösen fontos volt ez a hitviták, a huszitizmus, a konstanzi zsinattal (1414–1418) véget érő nyugati egyházszakadás (1378–1417) idején. Az Irgalmasság Anyja oltalmában mutatkozó egyház a képek által is igazolta hitét, erejét, a mellette megjelenő király és udvara pedig támogatta egységét. A zsinat szellemében készült népszerűsítő iratok, leginkább képmásolatok formájában terjedhettek a királyi udvaron keresztül a kegyurak birtokközpontjaiban emelt templomok ikonográfiai programjába is. A Drugeth-ek I. Károly (Károly Róbert 1308–1342) nápolyi kíséretként érkeztek és az északkelet-magyarországi megyéket kapták birtokul, nádori és főispáni tisztségeket töltötték be, minden bizonnyal az ő donációjuknak köszönhető a gerényi, szinyei és vizsolyi templomok Köpönyeges Mária falképei is. Maconkán Ilsvai Leszták nádor, Veleméren és Mártonhelyen a Szécsiek, illetve Szentgrótiak, Toronyhelyen a Bánfiak, Kőszegen a Garaiak, Almakeréken az Apafiak adományaként készülhettek az Irgalmasság Anyja falképek. A megrendelők Nagy Lajos, illetve a Zsigmond-kori udvar legprominensebb szereplői voltak. A liturgikus térben az üdvözülés témaközpontú jelenetek gyakori szereplőjévé vált a palástjával oltalmazó legfőbb közbenjáró.

Nem feledkezhetünk meg a történelmi és egyháztörténeti tényezőkön túl a késő középkori pestisjárványokról sem, amelytől a hívek védelmet leginkább a Boldogságos Szűz palástja alatt reméltek. A törökellenes Szűz Mária képek speciális fajtájává vált a Palás-

Tanulmányok Prokopp Mária 70. születésnapjára

---

tos Madonna, amely szorosan összekapcsolódott a Patrona Hungariae, Magna Ungarorum Domina, Regnum Marianum gondolatával. Magyarországért, mint Európa bástyjáért harcoló Hunyadi János kardjára a következő sort vésette: MARIA MATER DEI, PATRONA HUNGARIAE, SUB TUUM REFUGIUM CONFUGIO azaz Mária Isten Anyja, Magyarország Védasszonya, a te oltalmad alá menekülök. Mária palástja alatt az aktuális világi és egyházi előljáróságok mellett gyakran Árpád-házi szent királyaink jelennek meg és járnak közben az egész ország, a királyság védelme érdekében. Wolfgang Lazius 1556-ban készített *Regni Hungariae descriptio vera* térképén Szent István és Szent László király tárja szét a Boldogasszony palástját. A budavári egykori dominikánus kolostor falában találták azt a 16. század első negyedében készült reliefet, amelyet a törökök elől rejthettek el, és a pallium egyben palladium, várvédő szerepet is betölthetett.

Mivel is köszönhetnénk illőbb módon Prokopp Máriát, mint a középkori Črna gorai timpanonrelief Köpönyeges Mária ábrázolásával, amely ma a barokk főoltár középrészét alkotja. Az oltalmat kereső egyházi és világi méltóságok között a templom alapítója Bernhard von Pettau (Ptuj) is látható címerével. Az első sorban egy térdelő női alak előtt a stájer eredetű grófi Cillei (Celje) család címere ismerhető fel. A női személy azonosítására két lehetőség kínálkozik: vagy Walburga, az alapító Bernhard utolsó felesége, aki II. Cillei Hermann (1368–1435) gróf lánya lehetett, vagy ugyancsak az ő leánya Borbála (1392–1451), aki Zsigmond király második felesége volt. A mai zarándokok igazolványképüket helyezik a palástos Boldogasszony oltalmába. Az angyalok segítségére sietve, szeretnénk most mi is az égi palástot terjeszteni földi Máriánk fölé, hogy védőszentje oltalmában hosszú, kegyelmekben gazdag életet élhessen velünk egyetemben.